

აკაკი ბაქრაძე

ნიწო ჭავჭავაძის უკანასკნელი ღამე

მონობიესა

შენს სიღამაზის იქით ბნელდება,
დაიბურება ცისკრის კარები.
შენ მოვყარე მის ბელტებზე,
მეორღზე რომ ვარდსაც ძლივს იყარებდი.
ასი წლის შემდეგ მე შენ ვიგალობ
ათას წელს გასძლებს შენი მშვენიება;
შენ – სიღამაზის ნაზო გრიგალო,
შენგან აროდეს მომესვენება.

ნიწო ჭავჭავაძის სული: რამდენი ასეთი ლექსი მოგიძღვნეს, რამდენი ნარკვევი, რომნიც კი, რამდენმა მხატვარმა დაგხატა და სულ მაინტერესებს – რატომ? შოლოდ იმიტომ, რომ ღამაში ქალი იყავი? კი, მაგრამ რამდენი ღამაში ქალი იყო საქართველოში, დღესაც ბევრია, მაგრამ არავინ არაფერს უძღვნის, არავინ იხსენებს. შენ რა გამონაკლისი იყავი? თუ იმან გიმშველა, დიდი ოჯახის წარმომადგენელი რომ ბრძანდებოდი? პაპაშენი გარსევან ჭავჭავაძე ხომ ერეკლე მეორის ელჩი გახლდათ რუსეთის იმპერატორების კარზე. თუმცა, რა დასაძალია და ისიც გემახსოვრება, ხალხი მას მეფისა და ქვეყნის გამყიდველს რომ ეძახდა. არა, მე ასე არ ვფიქრობ. ან როგორ ვიფიქრებ. უცხო ხომ არ ვარ. შენი მეორე მე ვარ და საკუთარ თავს როგორ უნდა ვყავდრო და მიღალატის შვილიშვილი ვუნოლო. ამგვარი გულახდილობა საქართველოში არავის გამოუჩენია და გამონაკლისი რაღა ჩვენ უნდა ვიყოთ? – შენ, ახლა

მომავლადი წეხარ სარეცელზე და მე, შენმა უკვდავმა სულმა, რომელსაც მოსვენება არ უნერია, ქართველია ყველა თაობას უნდა გავუცხავსუხი – ვინ ვიყავით, რა ვიყავით და რით დავიშასურეთ საქართველოს ცნობიერებაში უკვდავება და მარადიული ხსოვნა? პაპაჩემს, გარსევან ჭავჭავაძეს, არავითარ მუნათს არ ვძებ. იმ ეპოქაში, ალბათ, მას თავისი გამართლება ჰქონდა, თავისი სიმართლე, თუმცა, არც ის ვიცი დაბეჭუთებით – სხვადასხვა ეპოქას სხვადასხვა სიმართლე აქვს თუ სიმართლე ერთია და ეპოქათა შესაბამისად მისი დანაწევრება, დაჭრა-დაჭუცმაცება არ შეიძლება? გულახდილად რომ ვთქვა, იმას კი ვფიქრობ: თუ სული უკვდავია, მაშინ სიმართლეც ერთია და დრო და ჟამის შესაფერისად არ იცვლება. თუ ასეა, მაშინ პაპაჩემის საქმე მთლად კარგად ვერ ყოფილა და ერთ მშვენიერ დღეს მასაც მოუწევს პირუთენელი სიმართლის მოსმენა. ჩვენც უნდა გავზნაოროთ ამ სიმართლის სიმწარე. ასეა, მამათა ჭამეს კანახი და შვილთა კბილი მოკვეთეს.

ნიწო: ჩვენ არ გვაქვს მამათა და პაპათა განცოთხვის უფლება. ჩვენ გვირჩევნია ის განცხადოთ – თავად როგორ მოვიხადეთ პიროვნებისა და მოქალაქის ვალი. სადაცაა ჩემი მინიერი ყოფნის უკანასკნელი საათი დარეკავს. ხორცი შეუერთდება ჩემი მამულის მინა-წყალს. შენ კი, სული ჩემო, მარადიულად მოგიწევს ღმრთის ნიაღში სიცოცხლე და ყველაფერ იმაზე პასუხისცემა, რაც ჩემს ცოდილ ხორცს ჩაუდენია. სიმართლე რომ გითხრა, არ მშურს შენი, რადგანაც ბევრს თუ არა, ცოტას მაინც ეშმაკობ. როგორ, მართლა არ იცი, რისთვის შეიძნა ქართულმა მესხიერებამ ჩემი სახელი? არა იმისათვის, რომ სახელგანთქმული ოჯახის შვილი ვიყავი. არა იმისათვის, რომ ღამაში ქალის სახელი მქონდა გავარდნილი. მართო იმისათვის, რომ ჩემი ქმარი რუსი სახელმწიფო მოღვაწე და პოეტი იყო. მართალია, ჩვენ ერთად შობილად 5 თვე და რამდენიმე დღე ვიცხოვრეთ, მაგრამ ეს საკმარისი აღმოჩნდა, რუსთა მოტრფილად ქართველებს მე სიმბოლოდ გავუხადე. ამას სრულიად არ მოელოდი და ვერც ვიფიქრებდი. მე მართლა მიყვარდა ალექსანდრე გრიბოედოვი. ჩემთვის შნიშვნელობა არ ჰქონდა იმას, რომ იგი მდიდარი მემამულე იყო, სახელგანთქმული დიპლომატი, ნიჭიერი პოეტი. რომელი 16 წლის გოგო აქცევს ყურადღებას ამას, შენ ხომ კარგად გახსოვს – რა უცბად მოხდა ჩვენი დაახლოვება. 17 წლით იყო გრიბოედოვი ჩემზე უფროსი. ვინდა დამძრახე, ვინდა არა, მაგრამ მომიზიბლა განათლებულმა, დინჯმა და საქმიანმა მამაკაცმა. ისინი, ვინც გარს მებევიდნენ, ქართველები თუ არაქართველები, ცვირმოუხიციელები, უწვერულაშო ღლაპები იყვნენ, ქარიფანტია და შარახვეტიები, მართალია, მერე ზოგიერთი დიდი და სახელგანთქმული მოღვაწე გახდა, მაგრამ მე, პატარა გოგო, როგორ მივმხდარიყავი წინასწარ – ვინ რა იქნე-

„იოაკიმე და სტეფანე“ № 2

ბოდა? გრიბოედოვი კი უკვე სატყვენი ასპარეზზე გამოსული კაცი იყო პეტერბურგშიაც და თბილისშიც. პატივცემული და დაფასებული თავს ისე ეკატუნებ, თითქოს არ გახსოვს, როგორი ალტკებული იყო მთელი ქართველობა, როცა დამარცხებული სპარსეთი მოექცნა და ელატუნებოდა რუსეთის ელჩს და მონინებით უჩრავდა თავს. ჩვენ ეს ჩვენი მრავალსაუკუნოვანი ბოღმის დამამკაყოფილებლად მივიჩნით. თბილისში მობრუნებულ გრიბოედოვს ყველა თვალეზში შესცივნიებდა, ფიანდნად ეცემოდა. განსაკუთრებით ქალები. ვინ ეტყობა მაშინ ალექსანდრე სერგაევიჩს უარს? უარს ეტყოდნენ კი არა და ძალიად ეკიდებოდნენ კისერზე. მე შენ გეტყვი და მოდამი არ იყო რუსზე გათხოვება. ხომ არ დაგაეციყნა, რომ ორბელიანი, ბარათიანი, ამილახვრიათ და სხვა ქალები გაგარინების, მირსკების, ოგლობოვების, ბარიატინსკებისა და სხვათა ცოლები გახდნენ. ქალი ვიყავი და მეც ისევე ვფიქრობდი, როგორც ისინი. თუ, რაკი ალექსანდრე ჭაჭაძეაძის ასული ვარ, სხვაგვარად უნდა მოვქცეულიყავი?

ნიმე: მე რა უფლება მაქვს საყვედური გითხრა, მაგრამ ახლა რომ ვფიქრობ — აშკარად სხვაგვარად უნდა გეტყვიყავი. შენ ხომ იცი, რა დღემაც იყო ჩაგარდნილი ჩვენი ქვეყანა.

ნიმე: ეე, ჩემო კარგო, რა ადვილია წყნარი მსჯელობა და რა ძნელია საქმე. როგორ ფიქრობ, მამამე, ალექსანდრე ჭაჭაძეაძეს, ვაჟკაცობა, გამბედაობა, სიამაყე აყლდა? მაგრამ ქვედი მოიდრიკა და ვითარებას დამორჩილდა.

18 წლისაც არ იყო, სახლიდან რომ გაიპარა და ფრანსიზ ბატონიშვილს ეახლა მითუღუმით. ისიც მემამოხე გახდა და საქართველოს დახსნა უნდოდა რუსთა ბატონობისგან. არაფერი გამოვიდა. ჯანჯი დამარცხდა. მაშინ შეკრიბა ქართველი თავადზნაურთა მთელი გარუსებულმა პავლე ციციანოვიძემ და გააფრთხილა — ნუ ოცნებობთ ტყუილად, ვითომ რუსები საქართველოში დროებით არიან და მალე წაივლიან. რუსები, რაკი რომელსამე ქვეყანას თავის გუბერნიად დაამსახვენ, ფეხს თავის დღემი აღარ მოიცვლიან იქიდან. ზოგმა დაიჯერა პავლე ციციანოვიძის გაფრთხილება, ზოგმა — არა. მამაჩვენი ალექსანდრე იმით შორის იყო, ვინც დაუფერა პავლეს და როცა 1812 წელს ქართველები ისევ აჯანყდნენ კახეთში, ალექსანდრე ჭაჭაძეაძე მემამოხების, ახლობლებისა და მოყვრების რიგსა და რანგში კი არ იდგა, არამედ — რუსთა ვაზრში. ცხელი ტყვიანი უშპასინძელებიდა იმით, ვისთანაც სულ რამდენიმე დღის წინ წინანდალში სუფრას უყვდა, პურობდა და ხუმრობდა. ფაქტი ასეთია, მაგრამ მარტო ფაქტით მოვლენას ხომ ვერ ახსნი. ფაქტის უკან აზრია და მოვლენაც აზრით უნდა ახსნა.

ნიმე: რას ამბობ, ნუთუ სიკვდილი სულ არ გემშინა, გაუმართლებლის გამართლებას რომ ცდილობ? ამქვეყნად სამართალი რომ იყოს, მაშინ მთელი საქართველო უნდა ამოსდგომოდა

მხარში კახეთს. ყველაფრის ატანა არ შეიძლება. არის რაღაც, რაც მოთმინების ფილას ავსებს და მერე უკვე თავის შეკავება შეუძლებელია. ქრთმა მღერობა იცის, რა სისაბაგლეს არ აყვებდნენ მამაშინ ჩვენში რუსები. სოფელ-სოფელ დაძრინოდნენ; ქალებს აუპატიურებდნენ მამებისა და ქმრების თვალწინ; ოჯახები უფარდებოდნენ, ძარცვავდნენ; ქვეყნებს თავს ხლიდნენ, ღვინით რომ გამოკლავდნენ, მერე ბილწავდნენ. ასეთი რამ არცერთ თურქს და არცერთ სპარსს არ ჩაუდენია. ეს შენ კარგად იცი. ბავშვობაში ხელწაწერი მატონიევიში რომ ვიქცევიდით, რა სამხილება არ ამოგვიკითხავს, მაგრამ მშავსი რამ — არასოდეს. სამართლიანი და აუცილებელი იყო ის 1812 წლის ამბოხება, იმას ვერ გამართლებ, ვინც მის წინააღმდეგ იბრძოდა. მაგრამ რა? მაშინ კახეთს არც ქართლი დაეხმარა, არც გურია-სამეგრელო და არც იმერეთი. ეს ჩვენი ძველი, მოურჩენელი სენია. მერეც ხომ ასე მოხდა. 1820 წელს იმერეთი რომ აჯანყდა, არც მას გაუწოდეს მშველელის ხელი ქართლმა და კახეთმა. 1841 წელს კი გურია დარჩა მარტო. ასე იყო სულ, ერთმანეთს მარტო სუფრამე ვიცნობთ. სამხიძარის დროსაც შეიძლება ერთად მოვიყაროთ თავი, მაგრამ ბრძოლაში არამც და არამც. ალექსანდრე ჭაჭაძეაძეც ასე მოექცა. ეს ძალიან დამაფიქრებელია. იგი ხომ ძველებურად აღზრდილი კაცი არ იყო. იგი შეიძლება ერთაჯანყი კაცი იყო მაშინ, ვისზეც თამამად და სრული სამართლიანობით იტყოდი: ევროპულად აღზრდილი და განათლებული ადამიანიაო. და ეს ევროპელი ქართველი, გარეგნობით, აღზრდილი, საქციელით, ცოდნით, სულით ისევე იქცევა, როგორც ძველი ფეოდალი, „რუსუდანიანსა“ და „ყარამანიანზე“ აღზრდილი და ჩამოყალიბებული. ეს მე მაშინვე და არ მინდა ვიფიქრო, ხომ არ არის ჩვენი დაწლილობა, დანახვერება, დაქუცმაცებულობა ჩვენი ბიოლოგიური ნიშანი? ღმერთმა ნუ ქნას ეს, ღმერთმა ნუ ქნას!..

ნიმე: შეილება მამების მადლით ხარობენ და მამების ცოდვით იტანჯებიან. ეს არსებობის კანონია და მას, როგორც უნდა ვეცადოთ, ვერსად გავქცევით. არც ჩვენ ვინებთ ამონივალისი. ჩვენ მალე გავყვრებით ერთმანეთს, მე — წარმავალი ხორცი და შენ — წარუღებელი სული. მაცალე მშვიდად გამოეეთხოვო ნუთისთველს. ნუ მოქითხავ ყველა ცოდვის პასუხს. ცხოვრება ცხოვრება და ამქვეყნად უცოდველი ხორციელი ადამიანი არ დაბობვებს. მეც ასეთი ვარ, მაგრამ ნუთუ შთამომავლობისათვის არაფერს იტყვის ჩემი ერთგულება? მე ხომ 16 წლის დაქვრივი. ახლა 45 წლის ქალი ვეთხოვებ მინიერ არსებობას... ბოლომდე დავრჩი ალექსანდრე გრიბოედოვის სიყვარულის ერთგული. შენ ისიც იცი, როგორ ვეხმარებოდი ჩემს დას, ეკატერინეს შეიძლების აღზრდაში, როგორ ეუმსუბუქებდი ყველანაირ გასჭირს. ხომ იცი — რა მიმიღ და რთულ ვითარებაში მოუწია მას სამეგრელოს სამთავროს მ-

№ 2
„თბილისის“
და „საბჭოების“

რთვა. დავით დადიანი ადრე გარდაიცვალა და ამ მარტოვალ ქალს მოუხდა უზარმაზარი, მზაკვარი იმპერიის წინააღმდეგ ბრძოლა, ფორმალური დამოუკიდებლობის შენარჩუნება. ვის სჭირდებოდა სამეგრელოს ეს დამოუკიდებლობა, მაგრამ პატრიოტულად ადამიანი და არ უნდა იოლად დამორჩილდეს ბედისწერას. არც ეკატერინე ემორჩილებოდა, თუმცა, არაფერი გამოსდიოდა. მთელი სიცოცხლე ზუგდიდ-თბილის-პეტერბურგ შორის სირბილი გაატარა. ვინ დაეხმარებოდა, შეეველებოდა, თუ არა მე?... ვინ აღზრდიდა მის შვილებს თუ არა მე? მე ხომ საკუთარი შვილი არ მყოლობა. ჩემი შვილი იმ დღეს დაიღუპა, რა დღესაც გრძობდით სიკვდილი შემავსებინებს. მაშინ ფეხბმოდ ვიყავი, როცა ჩემი ქმრის საზარელი ბედი შევიტყვე, აღარც კი მახსოვს, რა დამემართა. მაშინვე გული წაშლია. როცა გონს მომიყვანეს, ჩემი უბედურება გაორკვევული იყო, მუცელი მომეშალა და, ქმართან ერთად, შვილიც დაეკარგა. რა გასაკვირა, რომ ამის მერე გათხოვებანც აღარ მიფიქვია. მიუხედავად იმ უბედურებისა, რაც მე დამატყდა თავს, ჩემს დებს შორის, მაინც მე ვიყავი ბედნიერი: მე ვიყავი ერთადერთი, ვინც სიყვარულით გათხოვდა. ეკატერინეც ანგარიშით გაატანეს დავით დადიანს და სოვიოც — დანიელ ბარანს-ნიკოლაის. არაფერ იფიქროს, ეს ანგარიში მაშინვეს, ალექსანდრე ჭავჭავაძეს სჭირდებოდა. არა. ეს დროის მოთხოვნა იყო. ამ გზით ცდილობდნენ ქვეყნის ბედის მოწესრიგებას. შეიძლება გულმურყვნილობა, მაგრამ ასე კი ეგონათ: თუ ბარონი ნიკოლაი ქართველ ქალს შეირთავდა, მაშინ იგი უფრო მეტად და უფრო გულით იფიქრებდა საქართველოზე. ჩვენი ქვეყნის ბედ-იღბალს არაპირთველები განაგებდნენ — რუსები ანდა რუსეთის იმპერატორის სამსახურში ჩამდგარი უცხოელები — გერმანელები, დანიელები, შვედები, იტალიელები... მათ არ სტკიოდათ საქართველო. ისინი ჩინოვნიკები იყვნენ და ჩინოფიქურადვე პატრონობდნენ ქვეყანას. მაგრამ, თუ მათ ოჯახში ქართველი ქალი შევიდოდა, მაშინ მათი დამოკიდებულება შეიცვლებოდა. საქართველოს ჭირ-ვარამს გულთან უფრო ახლოს მიიტანდნენ.

ნიონ სული: მე შენზე ნაკლებად ვიცი, რა ხდებოდა? ერთადერთი, რაც სურდათ, კეთილი, მსუყვე, დაღებელი ცხოვრება იყო. თუ ასე არ იყო, თითქმის ყველა რატომ გარუსდა? მათი შვილები ქართულად ვეღარ ლაპარაკობდნენ. თუ ზოგიერთს ორიოდე სიტყვის თავმოყრა შეეძლო, ესეც ისე სასაცილოდ, რომ სირცხვილით თავი სად წაგველო, არც კი ვიციოდით. ახლა ჩვენ მარტონი ვართ და ერთმანეთს მაინც ნუ მოვატყუებთ. დავით დადიანი? დავით დადიანი რომელი რუსი იყო, ეკატერინე რომ უსიყვარულოდ გააყოლეს?.. რა, ალექსანდრე ჭავჭავაძემ არ იცოდა, როგორ უყვარდა ეკატერინე ივანე მუხრანბატონს? არც კატინა ყოფილა გულგრილი. დავით დადიანსაც სხვა უყვარდა — ლუარსაბ ორბელი-

ანის ქალი. ორი ადამიანი, რომელთაც არ უყვარდათ ერთმანეთი, ანგარიშით დააქორწინეს, არაფერი პოლიტიკა არ ყოფილა ეს. უზარალად უფრო სასარგებლოდ მიიჩნია გენერალმა ალექსანდრე ჭავჭავაძემ.

ნიონ სული: ახლა მართლა ისე იქცევი, თითქოს არაფერი იცოდე. უნდა გრცხვენოდეს, ასე უდიერად რომ იხსენიებ მამაჩვენს. ვიდრე ჩემსას ვიტყოდი, ერთი კითხვა მინდა დაგევა: ის ხელშეკრულებანი თუ გახსოვს კარგად, რუსეთის იმპერატორებსა და ქართველ მეფე-მთავრებს შორის რომ დაიდო თავის დროზე?

ნიონ სული: ისევე მახსოვს, როგორც შენ.
ნიონ: მერედა, იმ ხელშეკრულებათა თანახმად, საქართველოს სამეფო-სამთავროები რუსეთის თანდათანობით უერთდებოდა, მაგრამ რუსეთმა აფხაზეთის, სამეგრელოს, სვანეთის სამთავროების მიერთება ძალიან დაავიანა. თუ ხვდები რატომ გააკეთა ეს? როცა 1810 წელს, იმერეთის სამეფო დაიპყრეს, რატომ მაშინვე არ გაათუქეს სხვა სამთავროებიც? იმიტომ, რომ მათი ცალ-ცალკე მიერთებით რუსეთი მათ საქართველოსაგან თიხვდა და გვეუბნებოდა, რომ — აფხაზეთის, სამეგრელოს, სვანეთის სამთავროები საქართველოს ნაწილები არ არის, ისინი დამოუკიდებელი ერთეულებია და მათთან სხვა ხელშეკრულებანი უნდა დავდოო. ამით იგი საქართველოს სულიერად შლიდა და ჩვენს ტომობრივ გათიხვობას ინარჩუნებდა. დავითისა და ეკატერინეს ქორწინებით ეს უბედურება იქნა თავიდან აცილებული. ეს ჩანაფიქრი დავითმაც იცოდა და ეკატერინემაც. მერე, როცა რუსეთი ყველანაირად ცდილობდა ეკატერინესათვის სამეგრელო გამოეერთებინა, როგორც დამოუკიდებელი ერთეული, ჩემი და არც ერთ ხელშეკრულებას არ სცნობდა, გარდა ერთ-კლე მეორესთან დადებული ხელშეკრულებისა. მხოლოდ ამ საფუძველზე იყო თანახმა გაეუქმებინათ სამეგრელოს სამთავრო. ამიტომ შევიდა სამეგრელო ქუთაისის გუბერნიამი, თორემ მასაც ზუგდიდის სამხედრო ოლქად გამოაცხადებდნენ, როგორც მერე აფხაზეთი გამოაცხადეს სოხუმის სამხედრო ოლქად, აფხაზეთის მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი თურქეთში გადაასახლეს და იქ ნაირნაირი უპურის, რწმუნისა და ეროვნების ხალხი დაასახლეს.

ნიონ სული: ეს ამბები შენი სიკვდილის მერე მოხდა და შენ საიდან იცი?

ნიონ: როგორ გგონია, ეს ყოველივე წინასწარ არ იყო გამიზნული? როგორ ფიქრობ, როდის გადაწყდა საქართველოს ბედი? ეკატერინე მეორის დროს, როცა გრავმა პანინმა დაწერილით დაგეგმა ყოველივე ის, რაც მერე უნდა მომედარიყო. ერეკლემაც იცოდა ეს, მაგრამ ისე ჰყავდა უკვე რუსეთის აგენტურას შებოჭილი, რომ თავის დაღწევა აღარ შეეძლო. იგი სიცოცხლის ბოლო ხანებში კარგად ხედვდა რა საფანტო გაუბა, მაგრამ თავდასხმა შეუძლებელი იყო, შენ იცი ყველგაფერი

"საქრებულო" № 2

ეს, მაგრამ ახლა სხვაგვარ გუნებაზე ხარ და რატომაც გირჩენია, მეც გამაღრიზიანო და თავისთავიც. გრიბოდოვისა და მამაჩვენის საუბარი არ მოგისწამა? გრიბოდოვი ხომ არ მალავდა რუსეთის მამდელი მიზნებს კავკასიაში.

ნიწოს სული: მე ის უფრო მახსოვს, რა სწრაფად დაიპყრო შენი გული და როგორ იკვებინდა ამას კავკასიის მთავარმართებლის, გრად სასვეიჩინსადმი გაგზავნილ წერილში, „თქვენი ბრწყინვალეობა, უძვირფასესო გრად ივანე თევდორეს ძეგ, თქვენ მე მომივით სასიამოვნო დავალება მეკონცა ჩემი ცოლისათვის, და მე, მიჩვეულმა თქვენდამი მორჩილებას, დაუყოვნებლივ შევასრულე ეს დაავლება. თქვენ ამბობთ, რომ მე მტისმტევი საზრუნავი გავიჩინე ჩემი ქორწინებით. მომიტყვევთ დიდსულვონად, ნინა, ჩემი ყარის და ახალციხეა და მე დავეშურე დამეყრო იგი ისევე სწრაფად, როგორც თქვენმა ბრწყინვალეობამ დაიპყრო ამდენი ციხე-სიმაგრე.“

ნიწო: გრიბოდოვს მე გულწრფელი, ჭეშმარიტი სიყვარულით ვუყვარდი. ხომ გახსოვს — მუროლის მადონას მეძახდა.

ნიწოს სული: არა, არ გამტყუნებ, მაგრამ მაინც უნდა გითხრა — შენც და შენი მშობლებიც ძალიან მალე დათანხმდით ქორწინებას. თითონ კი უკვირდა ეს. არ გჯერა? გაგახსენებ, რას წერდა ფადეი ბულგარინს, ძველ მეგობარს. „ამ დღეს მე /1828 წლის 16 ივლისს/ ლაპარაკი / ვსაძილობდი ჩემს ძველ მეგობარ ქალთან ახერდოვასთან. მაციდასთან ვიჯექი ნინა ჭავჭავაძის პირდაპირ. სულ მას შეეყურებდი. ჩავფიქრდი, გული მიძვრდა. არ ვიცი, რამ მომეცა გამბედაობა — მაგიდიდან აღდგომისას ხელზე ხელი მოვიკიდე და ვითხარი: „ნამოდით ჩემთან, რაღაც მინდა გითხრა: იგი დამთანხმდა როგორც ყოველთვის. ალბათ, ეგონა ფორტეპიანოსთან დავსვამდი. სხვა რამ კი გამოვიდა. ჩვენ გავეშურეთ დედამისთან, შევედით ოთახში. ლოყები გამბზურდა, სუნთქვა შემკრა, აღარ მახსოვს რაზე დავუნწყებუტებუტი. ის ატორდა. მე მას ვაკოცე. შემდეგ ვნახეთ დედა და ბებია. მათ დავგლოცეს. მე არ ვშორდებოდი მის ბაგებს მთელ ღამეს და მთელ დღეს. გაგზავნე შვირიკი წერილებით მამამისთან ერევანში. ამასობაში ჩავალაგე ჩემოდნები. მეორე ღამეს უფროსო ყოველგვარი იმისაგან, რაც დამეშინებდა, უკან მოუხდევად გავემართე რაშში. ვეშინოდე დამენია თავად ჭავჭავაძე-მამისა პასუხი გერეინად. ის გლოცავდა მე და ნინას და გახარებული იყო ჩვენი სიყვარული.“

ნიწო: ო, ო, ო, რა ბედნიერი დღეები იყო, როგორი აღტაცებული, გახარებული და ემაყოფილი ვიყავით ყველა. როგორი სუბილენდენე შურით ორბელიანთ, ბარათაანთ, მუხრან-ბატონიანთ ქალები!.. თითქოს რუსეთის დედოფალი გავხდით და არა ერთი რიგითი პოეტისა და დიპლომატის ცოლი. ყველაზე მეტად პრასკოვია ახერდოვა იჭაჭებოდა — ჩემი მოწყობილიაო. რა იყო მისი მოწყობილი?.. რაც ჩვენსას ფეხი დაადგა, იმის მერე

სულ თვალბში შემოგვიცინებდა გრიბოდოვი. მაშინვე მიხვდი, რა ცეცხლიც სწავდა. პრასკოვია ჩვენი ახლობელიც იყო და გრიბოდოვის ნათესავიც. ალბათ, საშამ სთხოვა დამეჭარებო, იმიტომ იყო, ყოველდღე რომ გვეპატეებოდა, თავს გვევლებოდა და თქვენი „მეორე დედა ვარო,“ გვიმტკიცებდა. შენ არ გეგონის, რომ მის საყვედურს ვამბობ. რას ვერჩი, მართლა გულთბილი, უფლოთი, გულისმბიერი ქალი იყო. გულით გულად ჩვენი ოჯახის სიკეთე. გრიბოდოვისაც. ჯერ ერთი, ნათესავი იყო და უყვარდა. მეორეც, გრიბოდოვი უკვე 33 წლის იყო. ბურბოჭა. მაშინ რომ არ შეერთო ცოლი, მერე უკვე ვეღარ მოახერხებდა ამას. ხომ იცი, მამაკაცს რაც ასაკი ემატება, მით უფრო ეშინია ცოლის შერთვა, საერთოდ ქალის ეშინია.

ნიწოს სული: რა კარგი ვინმე ხარ, ბევრი ლაპარაკი რომ არ გიყვარდეს. როდის ეშინოდა ალექსანდრეს ან მამაკაცების ან ქალების? ნახევარი ცხოვრება ფორნტზე გაატარა. 23 წლის იყო, დაწერილი რომ ჰქონდა იაკუბოჩინთან. ბუნებურად მამონ. ტყეში ნეკი მოსწყვიტა. მთელმა პეტერბურგმა და თბილისმა იცოდა, რა თავზე ხელდაუბული ტიპი იყო იაკუბოვიჩი. ღრძო და დაუნდობელი, მაინც გააკვია ბრძოლაში. არც დაფიქრებულა, ბუცი რომ იყო და ძლივს ხედავდა. როგორ უნდა ესროლა? დარწმუნებული ვარ, სროლისას არც კი იცოდა, ზუსტად სად იდგა იაკუბოვიჩი, მაგრამ თავმოყვარეობამ პირდაპირ მისცა უარი ეთქვა დაუღებო.

ნიწო: ბედი ჰქონია. დულში ნეკი რომ არ მოწყვიტა, ვინლა იცნობდა თერანში მის დაქვნილ-დაუქვნილ სესულს? ძალიან მეცოდება, მაგრამ რომ გამახსენდა, რა უბედურებაც ჩვენს სახლში შემოიტანა, ხანდახან წყველის გუნებაზე ვდგები. ჯერ მისი საზარელი სიკვდილი. ყველაფერი აირდაირია მაშინ ჩვენს ოჯახში. კინალამ გადაყვეით. რაც პუშკინმა დანერა, რომ გამახსენდება, ტანში ყრუანტელი მივლის. იმ მეორეებმა გრიბოდოვის ნეშტი რომ მოჰქონდათ, ისე უპასუხეს პუშკინს, თითქოს გვაძიო არ ეს ქვენათ ურემზე, არამედ შემა ნეშთი ან ქვები.

ჯერ გრიბოდოვის სიკვდილი არ გეგონდა მოუშეშებული, რომ 1832 წლის შეთქმულების მონაწილეში დააბატონრეს, მათ შორის, მამაჩვენიც.

დაიწყო ყინარმოზა. მთელი ქალაქი მცვლადარ დაემსგავსა. ვინც კი ღირსეული იყო თბილისში, ციხეში იჯდა. ყველა გლოვობდა და ძაძებში ჩაქვლილი დადიოდა. არ ვიცი, რას იტყვობა, გრიბოდოვი ცოცხალი რომ ყოფილიყო. ყველა მისი ნაცნობი, მეგობარი და ახლობელი ციხეში იჯდა. არ ვიცი, ეს უფრო შეანუხებდა თუ ის, ქართველები რუსების წინააღმდეგ რომ გამოვიდნენ. მას სჯეროდა, რომ რუსებმა საქართველოში ბედნიერება მოიტანეს და უცხად ასეთი უმადურობა.

ნიწოს სული: რაღაც იდუმალი სიხარული ეუფლებოდა ყველას იმ დღეებში, როცა შეთქმულება

მზადდებოდა. უცნაურისა და გაუგონარის მოლოდინში იყო ხალხი. ყველა იმეპირებდა და ერთმანეთს უკითხავდა გროგოლ ორბელიანის ლექსს — „გვი აბილაგვის აღსარება“. მართალია, თარგმნილი იყო, მაგრამ ქართულად კარგად ვერცხვდა. თავდაპირველად არც ვიცოდით, თარგმნილი რომ იყო, მერე გამოძიებისას გაირკვა, თურმე კონტრაქტი რილევის „ნალივაიკოს აღსარება“ გამოუქართულებია.

ენო: უცნაურია კაცის ბედი. ასეთი ლექსის ავტორი მერე რუსეთის მეფის სამსახურში ჩადგა და გენერალი გახდა. თავგამეტებული ემსახურა იმ ქვეყანას, რომელსაც მტრად თვლიდა და მოუწოდებდა — „ვამი არს მტერი მამულის მისცეთ მახვილსა ლუსულას“. ეს ლუსული მახვილი შემდგომ შპილის წინააღმდეგ წარმართა და კვეხნით ავიკო — საქართველოს სისხლს ვიღებო. ნაირ-ნაირი ჯილდოებით მოიქარგა გულმკერდი.

ენოს სული: გაჭმუდი. მაშინ ყველა ასე იქცეოდა. ალბათ სულსწრაფობის გამო გვიგონა — რუსეთს იოლად დავამარცხებდით. ემოცია შეგვიპყრო. როგორც კი მარცხი განიცადეთ, მოვიბუხეთ, შევშინდით და თავის გადარჩენაზე დავიწყეთ ფიქრი. მარტო გრიგოლს დაეძმარა ეს? ყველას, მერე ყველა იმპერატორის ერთგული მახურე გახდა და ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ, ვინც მეტ თავდადებებს, ერთგულებასა და სიყვარულს გაუმტლანებდა ნიკოლოზ პირველსა თუ ალექსანდრე მეორეს.

ენო: — ყველას არ რგებია ის ბედნიერება, რაც გრიგოლ ორბელიანს ან მამაჩვენს ერგო. დაგვიწყია, უბედურ სოლომონ რანჭაძეს რა დედამართა? საბარალო, ერთ უბრალო იგავარაჯს გადაჰყვა. რას ნიშნავს, უბედურ ვარსკვლავზე რომ იქნები კაცი დაბადებული!..

ენოს სული: თუ ქალი ხარ, ახლა ის უსაშველოდ გრძობი იგავარაკი არ წამიკითხო. იმის მოსმენის თავი აღარ მაქვს.

ენო: რატომ, რატომ? მარტო იმ ლექსების მოსმენა გსიამოვნებს, შენ რომ გიძღვნიდნენ? კურკა გრიგოლიც ხომ განებთვრებდა!... „საამო არის საცქერლად ოდეს ვარდი ნინას ეყვრას. მაგრამ ვინ სცნას — ვინ ვის მსუხავს: ნინა ვარდს თუ ვარდი ნინას“... ეს გსიამოვნებს, რაკი შენ ვიგალობენ. სოლომონის იგავი კი გვლის, რაკი სამშობლოს უბედურებას ჩივის. ისე გულახდილად თქვი, გამოტყდი: არასოდეს ვიფიქრია გრიგოლ ორბელიანს გაჰყოლოდი ცოლად? რა იყო, არ მობრუნდა, თუ ალექსანდრე სერგეიჩიზე ნაკლები ბიჭი იყო?

ენოს სული: მართლა „ხაზვის ფრანტიბი“ იყვნენ... ცხოვრება იმეხსა და ორთაქალის ბაღეში მტიფის გადააყოლეს. შენ გგონია ვუყვარდი? არ დაიფიქრო.

ენო: „ახ რა უგემურად ვატარებთ დროს. აღარ არის სიცოცხლე. ამ ორიოდ დღეში ისევ წავალთ ჩვენ დედათ მონასტერში. რაღაფიქრე მო-

გონებე ხოლმე... შენ კი, არ ვიცი, გახსოვარ თუ არა, მშვიდობით, საყვარლო ძაბო, ვთხოვ შენის ლამაზის ლაბარაკით ხშირად გესიამოვნო ჭრუღე ყველას სასიამოვნო გავქვს შენის ნინას“...
 სულა, მაგრამ ის უფრო უმჯობესი იქნება, რომ პირისპირ მალე გვეღირსოს შენი ნახვა.

შენი ყოველივე ბედნიერების მოსურნე ნინა გრძობოდგა.“

სიყვარულით როგორ არ უყვარდი, მაგრამ უფრო იმ დანაშაულის გამოსყიდვაზე ფიქრობდა, 1832 წელს რომ ჩაიდინა. მოუსმინე, როგორ იმართლდება თავს გამოძიებულთან „აღსარების“ დაწერის გამო.

„ლექსი სათაურით „აღსარება“ წარმოადგენს თარგმანს რუსული ლექსისა სათაურით „ნალივაიკოს აღსარება“. მაგრამ, რადგანაც შემდგომში ჩემი რუსეთში ყოფნის დროს, ზოგი ადგილი გადასხვაფერებულია, ზოგი სტრიქონი კი ჩემს მიერ არის შეთხზული, ამიტომ, მე გგონია, რომ ის შეიძლება ჩაითვალოს თარგმანადაც და მიბაძვადაც.“

თარგმანისათვის სტიმული მომცა ლექსის გასაოცარმა მსგავსებამ საქართველოს იმ მდგომარეობასთან, როდესაც მას აოხრებდნენ და სძარცვავდნენ სპარსელები, თურქები და ლეკები, ამიტომ, მე ვუცადე მიმეყენებინა ლექსი საქართველოს მაშინდელი მდგომარეობისათვის, ამის გამო, დედანსა და თარგმანს შორის უთუოდ იქნებოდა განსხვავება.

საქართველოს აწინდელი მდგომარეობა არის ზავი და მშვიდობიანობა, რითაც იგი უწინ არასოდეს დამტკბარა. ამასე უკუღმართი წარმოდგენის გულში ჩადება ნიშნავს უფურცლებას. ამიტომ საქართველოს უბედურებათა აღწერა ვუთხრების არა ამჟამინდელი, არამედ წარსულ საშინელ დროს, საიდანაც მხოლოდ აოხრებულ სოფელთა ნანგრევებია გადაჩრდი.

ღმერთია მოწმე, რომ მარად ვიყავი მლოცველი იმ ძლიერი ხელისა, რომელმაც შეიფარა საქართველო და იხსნა იგი დაღუპვის საშინელი უფსკრულისაგან. თვით ეს სიტყვები: „ვამ მას მზარეს, სად მხოლოდ ძალა რამ მსაჯულოვნებდეს... სად მსჯულზედ მჯდომი ხანჯალი კანონთა აღასრულებდეს“ — მე მამართლებს იმით, რომ საქართველოს მზავრელთა და ბოროტმოქმედთა მეფურთღებ სპარსელებსა და თურქებს, რადგანაც მათი კანონის და რწმენის მიხედვით, ქრისტიანობისათვის მამულის წარმოვევა და მისი მოკვლა საპართლიან საქმედ ითვლება. და განა შეიძლება სიმივანერო მრუსებს, რომელთა კანონიც იცავენ ყოველი ადამიანის საყუარებას. საქართველო არასოდეს ყოფილა დამოუკიდებელი სახელმწიფო. იგი იყო მოხარკე ან სპარსეთისა და ან თურქეთისა, მათ მიერ მორიგებით მოხორციელი და ამიტომ, მე ვერასოდეს ვუსურვებდი საქართველოს განთავისუფლებას რუსეთის მფარველობისაგან. ვიცოდი რა, რომ ასეთი რამ მისთვის მოასწავებდა იმ კეთილდღეობის დაკარგვას, რომლითაც იგი ახლა ტკბება; ეს ნიშნავდა იმას, რომ იგი

კვლავ ჩავარდნილიყო ახსრებათა იმ ჯურღმულში, საიდანაც იგი იხსნა რუსეთის მფარველობამ და ძლიერებამ...

* * *

6067: მე არასოდეს მომსვლია აზრად, რომ მე მომესურვებინა საქართველოს განთავისუფლება რუსეთის მფარველობისაგან, არამედ ციცი და ამაში დარწმუნებული, რომ უბედნიერესი დრო საქართველოსათვის შობილად მაშინ დადგა, როდესაც ის შევიდა რუსეთის სულგრძელ მფარველობის ქვეშ და ელოცავ მის სხვისგან, ვინც პირველად განახორციელა ეს აზრი, რითაც იხსნა საქართველო საბოლოო განადგურებისაგან."

6068 სპლი: ალბათ, ქართველთა არც ერთი თაობა არ ყოფილა ჩვენსავით დაბნეული. ჩვენც და ჩვენს მამებიც დიდი სიხარულით შევხვდით რუსთა საქართველოში მოსვლას. დიდება მიაბოზდა, როცა სიონის ტაძარში რუსეთის იმპერატორის 1801 წლის მანიფესტი უნდა წაეკითხათ, რუსებს უფეროა, როგორც კი საქართველოში მათი სამეფოს გაუქმების ამბავს შეიტყობენ, მაშინვე ხმლებს დაავლებენ ხელს და თავდაუშობენ ხოცვა-ჟლეტას გამართავნო. სიონს, თურმე, რუსის ჯარმა ალყა შემოარტყა. ვინიციება არეულობა დაინყოს, მაშინვე უნდა ჩავახშოთო. ქალაქის ქუჩებშიც ჯარი ჩაუყენებიათ. რუსები გაბითურებულნი დარჩნენ. მანიფესტი რომ მოისმინეს, პროტესტის ნაცვლად ქართველები ისეთ აღტაცებას შეუპყრია, რომ ქუჩაში გამოცვივებულან, ზურნა-დუღუკით, ცეკვა-თამაშით. სიმღერა გაუმართავთ. ღვინით, პური-მარილით უმასპინძლებოდნენ რუსებს, კოცნიდნენ და ესევოდნენ. გაოგნებული რუსი სალდათები პირდაჭრინილი მისჩერებოდნენ ქართველებს და ვერ მიხვდარიყვნენ — რა უზაროდათ, რას ზეიშობდნენ.

შობილად 33 წლის შემდეგ გამოვთქვით ნერილობით პროტესტი, როცა დიმიტრი ერისთავმა განიხილა მანიფესტი. Спрашиваю благодеиствует ли теперь Грузия как обещались? нет, вот теперь то стоит она перед бездной, еще путь больше только и погибли на веки; вопрос — от кого? Перечеть всех причин ни к чему; Грузию взяла Россия под свой железный скипетр еще юною, которой можно было дать наилучшее. Напротив они сделали Грузию сыпного всех развратных людей, завели школу где учили разврату всевозможным; убивали способности всех молодых людей, начали одного подкупать для убийения другого, во в каком положении находится и до ныне Грузия...

6069: როცა კმაყოფილების დღეებმა ჩაიარა და მივხვდით — რა დღეშიც ჩავვარდით, აჯანყებაში მოვანყვით, მაგრამ არაფერი გამოგვიდა. რომელიმაც ქართველ დიდებულ გიორგი მეტა-მეტისათვის უკითხავს — დარიალის კარებს რომ ალებთ, შესძლებთ კი მერე მის დაკეტვასო? მეუფე

გიორგის უკასპხია: დარიალის კარს ღმერთის ნებართვით ვალებ და, როცა საქრო იცნება, ღმერთივე დაკეტავსო. ახლა აღარ ვიცი, რომლის მოსურვებს ღმერთი დარიალის დაკეტვას. დაკეტვა რომ ძალიან დაგვიანდა, შეთქმულების მოწყობა გადაწყვიტეთ. ესეც რომ ჩაგვეშალა, ბოდიშები დავნყვით: როგორ გუჯადრებთ, რუსეთის სანააღმდეგო განზრახვა გულში სულ არ გავივლიათ. შეთქმულებას თურქეთისა და სპარსეთის სანააღმდეგ ვანყობდით, იმ თურქეთისა და სპარსეთის, რომელთაც საკუთარი თავი გასჭირვებიათ და საქართველოსკენ, რუსეთის შიშით, აღარც კი იყურებიან. ჩემი ქმარი თვითონ მონაწილეობდა 1828 წლის თურქენჩაის ხელშეკრულების დადებამი სპარსეთთან. მაშინ სპარსეთმა უარი თქვა საქართველოზე და შეეგუა მის დაკარგვას. ეს სულ გრიბოედოვის დამახსურებაა...

6069 სპლი: ეს კარგი გამახსენე. ის შენი ზრმაღ პატივცემული თანამეცხედრე, თუ ასე ლეწუნავდა და უყვარდა საქართველო, რატომ არ დაინტერესდა 1555 წლის ამასის ზავით ირანსა და თურქეთს შორის? მაშინ ხომ ირანმა და თურქეთმა საქართველო გაიყვეს: აღმოსავლეთ საქართველო ირანს ერგო, დასავლეთი — თურქეთს. რა დაუფებდებოდა ალექსანდრ სერგევიჩის ეთქვა: ამასის ხელშეკრულება გაუქმებულიაო?..

6069: რა შინაშენილება აქვს მე-18 საუკუნეში დადებულ ხელშეკრულებას. ნეტავ, ვილას ახსოვს იგი? გინდა გააუქმე და გინდა — არა. სადღაც არქივის მტკერში აგდია ალბათ და თავები ტაქენ.

6069 სპლი: ნურას უსცრაზავად. არც ასე მარტავად არის საქმე. სულ იმითი გვაშინებენ: რუსეთის სანააღმდეგ ხმა არ ამოიღოთ, თორემ წაგა იგი კაკასიოდან. მაშინ სპარსელები და თურქები ამოიღებენ ნაფტალინიდან ამასის 1555 წლის ხელშეკრულებას და ერთი აღმოსავლეთ საქართველოს დაიკავებს და მეორე — დასავლეთსო. მაშინ კი აღარაფერი გვეშველება და სამუდამოდ დავილუბებითო, ეწნა კაცური საქმე იმ ოჯახაშენებულ სიძეს საქართველოსას და გაუქმებინა ეს ყბადღებული ზავი. ერთხელ და სამუდამოდ მოვისვენებდით. ჩვენ, მართალი რომ ვთქვა, მაინცდამაინც ვერ ვერცხვით საერთაშორისო სამართლის საკითხებში და ამასის ხელშეკრულების გახსენებისას გული გვისცდება. გადავეჩინეთ ამ გულისხეთქვისაგან იმ შესს პოეტ-დიპლომატს, რა მოხდებოდა? თუ ისიც კარგი გაიძვერა იყო და საგანგებოდ დატრევა 1555 წლის ხელშეკრულება ხელსულებლად? დროდადრო შეამინებდნენ ქართველებს და რუსეთს იოლად შეეძლება მისი შენარჩუნებაო?..

6069: რა გინდა ახლა? გინდა ვთქვა, რომ გრიბოედოვის საქართველო უყვარდა, როგორც რუსეთის ნაწილი და არა, როგორც დამოუკიდებელი ქვეყანა? ა, ბატონო, ვთქვი, რა გვეშველება ვითომ ამით?

6069 სპლი: შევლებით არაფერი გვეშველება, მაგრამ თავს მაინც არ მოვიტყუებთ. ესეც საქმე.

დასასრული მომდევნო ნომერში

№ 2
„თავისთავი და სხვა“

მკერლის არქივიდან

აკაკი ბაქრაძე

ნირო ჭავჭავაძის უკანასკნელი ღამე

მონოიასა

ერთს წერდნენ, საქმით კი მეორეს ავითებდნენ. სოლომონ რამზამეც, იმ ლექსში შენ რომ არ მოგნოს, მართალს ამბობდა და ზუსტად ხატავდა ჩვენს მდგომარეობას, მაგრამ გამოძიებისას ისიც ამტკიცებდა, დათვში რუსეთს არ ვგულისხმობდიო.

სულ ვფიქრობდი და ვერაფრით გავარკვევ, ვერ დავადგინე: ის ბიჭები, საარაკო გმირობას რომ ჩადიოდნენ თურქეთისა თუ სპარსეთის ფრონტებზე, დაღესტნის მთებში, უდრეკად რომ უშვერდნენ შუბლსა და გულმკერდს ტყვიას, ვაჟაკობის ნიშნებს რომ აჩვენებდნენ და აღტა-

ცებას გვირდნენ მტერსა და მოყვარეს. ასე რამ ნახდინა, დააჩინავე, დააბეჩავე ქვეყნის? ნუთუ ბუასილიანი, წელში ორხანდოვანი რუსი გამოძიებლები უფრო საშიშნი იყვნენ, ვიდრე თურქი ასკერები ან შამილის მიურადები? ვერაფერი გამოვიდა! ჯერ იყო და ქვეყანას ვაჯერებდით — ქვეყნის დასაბამიდან მამულსა ჩვენსა აქვდა თავისი საკუთარი მდგომარეობა... არასოდეს არ იყო მოკიდებული სხვასა ზედა და არცა მონა... მერე კი იმის მტკიცება დავიწყეთ, რომ „საქართველო არასოდეს ყოფილა დამოუკიდებელი სახელმწიფო. იგი იყო მონარქე ან სპარსეთისა და ან თურქეთისა...“ რა არის ეს? რატომ ვიძვევით ასე? ეს ხომ მარტო ჩვენი და ჩვენი თაობის კითხვა არ არის: ამას ხომ მომავალი თაობებაც იკითხავენ. რა ვუპასუხოთ? არ ვიცი და, ალბათ, არც სხვამ იცის. ისე, დრო რომ გავა, გრიგოლ ორბელიანი დიდი კვებით იტყვის:

მამანი თქვენნი,
თავის დროს ძენნი,
თავის დროს იყვნენ სახელოვანნი!
ოსმალ-სპარსები,
დაღესტნის მთები,
ქებით გვეტყვიან დიდთა მათ საქმეთ!
მათ დაიფარეს,
სისხლით დაიცვეს
სისხლ შემოსილი მამული თვისი,
და სასო ღვთისა,
მცველი ერისა,
უნა, საყდარი, სარწმუნოება!..

მაგრამ ერთხელაც არ გაუტყნებია, რა სირცხვილიც 1832 წელს ქაბა. რატომ? ძელი გასახსენებელია, არა? კი, მაგრამ ვაჟაკობა, სულის სისპეტავე არ ითხოვს, რომ მარცხიც ისევე აღიარო, როგორც მამაცობით იტრაბახო? თუმცა შენ, დარწმუნებული ვარ, კრინტსაც არ დაძრავ. შენ ხომ მისი პოეზიის გმირი ხარ! სად არის ქალი დედამინის ზურგზე, რომელსაც არ სიამოვნებდეს და არ უხაროდეს — როგორ უმღერიან, როგორ ადიდებენ და ამკობენ!.. შენ რატომ არ უნდა გიხაროდეს!.. რაც მართალი მართალია, დიდებული გოგო იყავი. ახლა, გამოტყდები და იტყვი, რომ ეს ჩემი პოეტი და მომღერალი ზოგჯერ შენი მონონებული ლაჩარი იყო! არ იტყვი და მართალიც იქნები. ასეთია ცხოვრება. მისი სილაჩრე ყველას დაავიწყდება, ლექსები კი — არა. ვინც მის სილაჩრეს გაისვენებს, კარგა ღამზად გაიცხავენ. გაიცხვას ვინ ავმარებს, არც დაუფერებენ. ხალხს არ უყვარს, როცა პოეტებსა და გმირებს სირცხვილისა და სიმშდლის ნუთებს უხსენებენ. ხალხს უყვარს, რომ ისინი მუდამ შარავანდედით მოსილნი იყვნენ. შეიძლება ასეა საქმრო: ხალხი უფრო დიდი სიმართლის მფლობელია, ვიდრე პიროვნება. პიროვნება ხშირად იბოღმება, ხალხი — არა.

პიროვნებას ბევრჯერ ბოლმა ალაპარაკებს, ხალხს - სიყვარული. ეპ, გაჩენის დღიდან დღემდე კაცობრიობა ერთსა და იმავე კითხვას სვამს, მაგრამ პასუხს ვერ პოულობს. ჩვენ როგორღა მოვახერხებთ ამას? ამიტომ სჯობს არსებობის უკანასკნელ საათებში შენი კურკა გრიგოლ ორბელიანის ლექსები გაიხსენოთ. მით უფრო, რომ ახლა სადღაც დალუსტნის მთებშია და კაციშვილმა არ იცის, რომელი ხის უკან უდარაჯებს სიკვდილი. ზოგს მე ვიტყვი, ზოგიც შენ თქვი.

როს გხედავ, მნათო! ღიმილით ჩემ კერძოდ წარმოგვლენილსა, ვივინცებ ყოველთ სიმწარეთ, ბედისგან მოვლინებულსა,

სულისა ლელვა მშვიდდების, გული კვლავად ჰგრძნობს სურვილსა და ვნახობ, მიწყევდიეს თუ სიცოცხლე დამწარებულსა.

- ამა სოფელს დამშოთომიეს მხოლოდ ესე სანატრელი:

ოდეს განწვლი ცხოვრების გზას და მეწვევის აღსასრული, ჩემსა სულსა რომელიც ან შენდამი მაქვს შეწირული,

სამოთხის წილ შენს ზილფებში აღუწიწე მას ადგილი!

- ეს ნატვრა გრიგოლ ორბელიანს არ აღუსრულდება. შენი სიკვდილის მერე იგი კიდევ 36 წელიწადს იცოცხლებს. მე სული ვარ და ვიცი - რა იყო, რა არის და რა იქნება.

თუ ტურფანი თვალნი შენნი ცრემლთ აფრქვევენ მწუხარებით, სულისა შენის ტანჯვანი არ არს უკეთუ ოცნებით,

მამ მოვედ, მნათო! ჩემს გულზედ შემწუხებლის შევნებით,

ნაცვლად შენსა მე ვიკენესო, შენის მჭუნვისა მიღებით.

თუ ოცნებით ცრემლსა აფრქვევ, ეგე ცრემლი, ოპ, ვით გშენის!

ვითა ნამი ზეციური თვალთა შინა გამოზრწინვის,

ვარდებრივთა ღანვთა ზედა მარგარიტნი გადმოგვცივის,

თუ შეკანწყვითო, შევინანებ, გიმზერ ჩუმად და მიხარის.

ვიცი გაკაპასდები, მაგრამ ვერაგული კითხვა მაინც უნდა დავკეცო: რატომ არ უძღვნიან გრობოდოვს არც ერთი ლექსი შენთვის? (თუ მართლ ამგვარი ПОШЛЯК-ური სიტყვები იყო საკმარისი? Целую тебя в губки, в грудку, ручки, ножки и всю тебя от головы до ног. მე თუ მკითხავ. ეს უფრო ცნებით დაბრმავებული მამაკაცის სიტყვებია, ვიდრე შეყვარებულის.

- რა გინდა, რას გაადავიდე ამ გრიბო-

ედოვს?.. რაღა ახლა, 28 წლის შემდეგ გაგახსენდა მისი აუკარგი, რაღა ახლა მოინდოვებოდა განიხილა? როდის აქვთ ვეღარ არჩევ ერთმანეთისაგან - რას წერს ქართი ცოლს ინტიმურ, პირად წერილს და როგორ უძღვნის ლექსს პოეტი მეგობარ ქალს? მათ შორის განსხვავების პოვნა ვერ მოგიხერხებია?

- განსხვავებას ვხედავ და ვიცი - რა რას ნიშნავს, მაგრამ ისიც ვუნცი, რომ მაინც სხვა იყო გრიგოლის შენდამი დამოკიდებულება - ამაღლურ ბული, სპეტიკი, მშვენიერი.

მნათობო! თვით შენ აღმიხსენ, რა მემართებობის, რასა ვჭკრძნობ, როს გხედავ, რაღა ვწმითლდები, რად ვჭკრძნობ, ვკშიშობ და ვჭხარობ?

მაშინ რად ენა სდუდების, როს შენთან უბნობას ვცდილობ?

და რისთვის ნაცვლად სიტყვათა, მხოლოდ ოხვრითა ვმტყვევლობ?

მრავალგზის ვფუცავ არ გნახო, მაგრამ ყოველ უამს გეძიებ,

როს გხედავ, გულსა სახმილსა მდუმარედ მოყვას აღმიგზნებ.

მაშინ მე, შმაგი, ყოველთა გარე ჩემს საგანთ ვივინცებ;

ხანა ვასწყევ შენთა სიტურფეთ და ხან კი მათვე ვაღმერთებ.

მრავალ გზის ვფუცავ გივინყო, და ვჭქმნაცა ნება განობის;

მაგრამ რომ გხედავ, გონების რჩევა სრულიად არ მესმის...

გრიგოდოვსაც რომ ერთი ასეთი ლექსი დაენერა შენთვის, დავიჯერო, არ გაეხიარდებოდა, არ გესიამოვნებოდა? მაგრამ უფრო სახელმწიფო პროექტების წერით იყო გართული და ტრფიალებდა ნაკლებად ახსოვდა.

- ტრფიალებდა არაფერ შუაშია. უბრალოდ მისი ნიჭი სხვაგვარად იყო მოწყობილი. საშას სოციალური, პოლიტიკური პრობლემები ანუხებდა.

როცა მისი მეგობრები სახრჩობელაზე და ცო მპირში წაასხეს, იგი მარტო დარჩა. მის არსებობას თითქოს აზრი აღარ ჰქონდა. თითქოს მისი ცხოვრებაც დამთავრდა, მაგრამ საქართველომ დაუბრუნა მას არსებობის ხალისი, არსებობის წყურვილი, თემებაც მისცა შემოქმედებისათვის. სამწუხაროდ, ვერც ერთი პიესა და დრამატული პოემა, გარდა „ვაი ჭკუსისაგან“-ისა, ვერ დაამთავრა. ვერ იტყვი მას, რომ „რადამოსტი და ზენობია“, „ქართული ღამე“, „მეყალიონე“ სუსტი, უნიჭო თხზულებანი იქნებოდნენ, მაგრამ უბედურს ყველა ნაწყვეტ-ნაწყვეტ დარჩა. ყველა ესენი ხომ საქართველოთი და ჩემით იყო შთავიწმინდილი!..

- ვიცი, რაც ახლა უნდა ვთქვა, მკრეხელობაა, მაგრამ მაინც უნდა გითხრა. გულში ვერ ჩა-

„თოქმე“ და „სთოქმე“ № 3-4 81

ვიყოლებ. დეკაბრისტები რომ დაიჭირეს, მაშინ იგი დააპატიმრეს, მაგრამ მალე გამოუშვეს. ეს არაფერი. არ იყო მათთან ორგანიზაციულად და-ვაგანირებული და ნაბაღაღევად ხომ არ დასდე-ბენენ ბრალს. იცი რატომ არ მჯერა, რომ ალე-ქსანდრე გრიბოედოვი იზიარებდა დეკაბრისტთა შეხედულებას? ერთი უბრალო მიზეზის გამო: ფადეი ბულგარინს მეგობრობდა. ვინ არ იყოდა რუსეთში, რომ ფადეი ბულგარინი საიდუმლო პოლიციის აგენტი იყო. მეგობრებს ასმენდა. კარგად იცი, როგორ სძულდა პუშკინს ბულგარინი. გრიბოედოვს კი უყვარდა. ტკბილ-ტკბილ წერი-ლებს წერდა და სულ **Безценный друг мой, дорогой мой Фадей**-ს ექახდა. რატომ? არ იყოდა ბულგარინის ვაშუშობაო, ალბათ, ვერ იტყვი, ყველამ იყოდა და საშამ არა?

— რატომ ვერ ვიტყვი. ბულგარინი რომ ვა-შუში იყო, სწორედ მოგვიანებით გახდა ცნო-ბილი. საშა მაშინ უკვე აღარ იყო ცოცხალი. მა-ზამედ ბულგარინი ისევე იყო რუსი ლიტერატო-რების საშაოს წევრი, როგორც სხვები — პუშკინი იქნებოდა, ბარატინსკი, ლერმონტოვი, ბელისკი თუ ვინც გნებავს. ასე რომ, ბულგარინის სიყვარული გრიბოედოვის დასამუნათებლად არ გამო-ვებდა. ხოლო თუ დეკაბრისტებს გულით არ მე-გობრობდა, როგორც ამას შენ ფიქრობ, ეს უნდა გისაროდეს კიდევ. დეკაბრისტები ხომ კატეგო-რიულად მოითხოვდნენ რუსეთის იმპერიაში მცხოვრები ყველა არარუსის დაუყოვნებლივ გა-რუსებას. ასე რომ, იმათ რომ გაემარჯვდა, ახლა ჩვენი ჭაჭანებაც არ იქნებოდა. შეიძლება მარტო სახელი — ქართველი, დარწმენილიყო და ისიც, სადღაც ტიაგამი.

— ღმერთი სამართლიანია. ყველას იმას მი-უზღავს, რაც ეკუთვნის. მაგრამ იმას მაინც ვერ დამაჯერებ, რომ გრიბოედოვმა, სამეფო კარიდან დაახლოვებულმა პირმა, დიპლომატმა, პასკევიჩის მოყვარემ და ახლობელმა არ იცოდა — ვინ იყო ფადეი ბულგარინი. მაგრამ რაც იყო იყო. მე უფრო ის მანუსებს, რომ გრიბოედოვის ერთგუ-ლებამ შენც უშვილობოდ დაგტოვა და გრიგო-ლიც.

1832 წლის შეთქმულების ჩაყარვამდე რომ ეცოცხლა ალექსანდრე გრიბოედოვს, მაშინ გავი-გებდა, რამდენად გულწრფელად უყვარდი. რას იზამდა, როცა შეიტყოდა, რომ მისი სიამაყე, გენერალი ალექსანდრე ჭავჭავაძე შეთქმულების მონაწილეა, იმ შეთქმულების მონაწილე, რაც მი-მართულია საქართველოში რუსთა ბატონობის წინააღმდეგ, როგორ მოიქცევოდა, ვის მხარეს დადგებოდა? აქ გამოჩნდებოდა მისი გულწრფე-ლობა და შენი სიყვარული.

— ძალიან გაინტერესებს, იცოდე პასუხი? ვის მხარეს იყო თბილისის სამოქალაქო გაუბრუნ-ატორი პავლე ზაველიუსი? — შეთქმულების. ვინ და ვინ შეადგინა რუსეთის ამიერკავკასიის კო-

მანისის დაფუძნების პროექტი? გრიბოედოვმა და ზაველიუსიმ. მათ ერთნაირი **შეხედულება** ჰქონდათ ამიერკავკასიის ეკონომიკურ მომავა-ლზე. ორივე კარგად ხედავდა, რომ ჩვენი ქვე-ყანა მდინარე ბუნებრივი სიმდიერად, მაგრამ მათი გამოყენება არ ვიცი. მარტო კახეთში ყო-ველ წელიწადს 1.700.000 ვედრო ღვინოს ამზა-ვდებდნენ, მაგრამ იმის გამო, რომ ჭურჭელი არ ჰქონდათ, ეს ღვინო არ იყიდებოდა და არავი-თარი შემოსავალი არ შემოჰქონდა. სათანადო ჭურჭლის დამამზადებელი მრეწველობის შექმნა განა დიდ მოგებას არ მოგვცემდა? ამისთვის იბ-რიძდნენ გრიბოედოვიც და ზაველიუსიც, როცა თავიანთ პროექტში მოითხოვდნენ საქართველოს ეკონომიკის სამი მიმართულებით გაძლიერება-ალორძინებას. უნდა დაფუძნებულიყო კომპანიები — სამინიმომქედო, მანუფაქტურული და საეაჭრო. ეს რომ განხორციელებულიყო, ხომ წარმოიადგე-ნია, როგორ აყვავებოდა ჩვენი ქვეყანა?

— მარტო ის რად ელიერებოდა, სამრეწველო ხა-სიათი რომ მისცემოდა ჩვენში მეღვინეობას, მე-აბრეშუმეობას, მებამბულობას, საავტიაქო და სა-მღებრო საქონლის დამზადებას. ამასაც ხომ ითვალისწინებდა პროექტი?

— მტკვრის განშენა და მასზე ნაოსნობის და-წყობა... როგორ გააუზფოვებდა ეს სამგზავრო პირობებს..

არ გესმის, რატომ ითხოვდა ორივე დიდ სა-ზღვაო პორტი ბათუმში უნდა აშენდესო?... ბა-თუმი ხომ მაშინ ჯერ კიდევ თურქების ხელში იყო. სხვა ადგილი საქართველოს შავი ზღვის სა-ნაპორტო არ იყო, რომ ბათუმს არ ჩასციებო-დნენ? იყო, რა თქმა უნდა, იყო, მაგრამ ბათუ-მის მოთხოვნით, იქ პორტის აგებით, თურქე-თთან ომისაკენ აქნებდნენ მთავრობას, რათა სა-ქართველოს ისტორიული მიწა-წყალი დაებრუნე-ბინათ და ქართველობა ესნათ თურქეთის მრ-ვალსაუკუნოვანი ტყვეობისაგან. ეჭვი ნუ შეგვა-რება, რომ ამისათვის იყო პროექტში შეტანილი ბათუმში პორტის აშენების მოთხოვნა.

იმასაც ხომ მართალს ამბობდა, რომ მრეწვე-ლობის განვითარება და მასში ქართველების ჩა-ბმა დიდად შეუნწყობდა ხელს ჩვენში სწავლა-გა-ნათლების გავრცელებას. ჩემგან არ გესწავლება, თავად კარგად იცი — როგორი ათვალსუნიები ვუსურებდით ჩვენ საგანმანათლებლო საქმეს. ასე იყო და დღესაც ასეა: თბილისის გიმნაზიაში მშობლებს ფულს უნდოდა, რომ შვილები სასწა-ვლებლად შეიყვანონ. მაღლობა ღმერთს, ამის მოწმენი თავად ვართ. მაგრამ მაინც ბევრი არა-ფერი გამოდის. სწავლა არავის უნდა. როცა მრეწველობა-აღებ-მიცემობაში ჩაებმებოდა ქა-რთველობა, აუცილებლობა აიძულებდა გულითა და სულით, ბუკითად მოქედებოდა სწავლას, გა-ნათლებას. გაუნათლებელი კაცი ვერც მინისმო-ქედად ივარგებს, ვერც მრეწველად და ვერც

„თავისთავად“ № 3-4

ვაჭრად. ამიტომ ეკონომიკის აღორძინება ბუნებრივად გამოიწვევდა კულტურისა და განათლების აღორძინებასაც. განა ეს აზრი მართალი არ არის და ამაში არ უნდა დაეთანხმო გრიბოედოსაც და ზაველეისკისაც? იმასაც ხომ მოითხოვდა, რომ მმართველობის ხასიათი შეცვლილიყო. ძალდატანებით მმართველობას ადგილი დაეთმო უფრო სრულყოფილისათვის, რომელიც უფრო შესაბამებოდა ადგილობრივ პირობებს.

მერედა, ამგვარად მოაზროვნე კაცი ქართველთა თავისუფლებას განუდგებოდა და 1832 წლის შეთქმულებაში მონაწილეობას არ მიიღებდა? მეც განმიდგებოდა, მამაჩემსაც და ზაველეისკისაც, მეგობარსა და თანამოაზრეს? მე ამას ვერ დავიფიქრებ.

- ნუ დავიფიქრებ. მე კი არ გადალებ. არც იმაში გადავბედი, რომ **Проект учреждения Российской Закавказской компании**-ის განხორციელება ეკონომიკურად დიდად შეუწყობდა ხელს საერთოდ ამიერკავკასიის და კერძოდ საქართველოს აღორძინებას. მაგრამ მე ის არ მჯერა, რომ იგი პროექტს ჩვენი კეთილდღეობისათვის ადგენდა. პროექტი დგებოდა რუსეთის იმპერიის გასაძლიერებლად და ამიერკავკასიაში სამუდამოდ დასამკვიდრებლად. ეს ხომ მისი სიტყვებია: **извлечь из него /ამიერკავკასიის აღორძინებისაგან/ истинную пользу для всей империи?** ის რომ ზუსტად ჩამოთვალე, რაც ჩვენი სასარგებლო იყო პროექტში, იმაზე რატომ გაჩუქდი, რაც ჩვენს არსებობას ემუქრებოდა?

ხომ მოსწონდა და უჭერდა მხარს იმას, რომ ამიერკავკასიაში საერთოდ და კერძოდ საქართველოში დაუესახლებელი მიწები მიეცათ ყველასათვის, ვინც ამას მოისურვებდა, სულერთა ვინ იქნებოდა ეს, ადგილობრივი მკვიდრი, უცხოელი თუ იმპერიის ნებისმიერი კუთხიდან ჩამოსული მოქალაქე... მხარს უჭერდა და მერე როგორ. საფრანგეთის კონსულს გამბას 15.000 დესიტინა ტყე მისცეს იმერეთში. შოლოდ I მანეთს ახდენინებდენ ერთ დესიტინაზე და ისიც ნისიად. ექვსი წელიწადი შეეძლო ეს ფული ესადა. შოლოდ ერთი პირობა უნდა შეეცრულებინა: ფაბრიკები აეშენებინა და მუშახელი დაესახლებინა. რა მოხდა? რაკი ქართველებმა ფაბრიკებში მუშაობა არ იცინა, იმათ ჩამოვსახლებობთ, ვინც ამ საქმეში განაწულოაო. მოვიდა უცხო ტომი და წაიღო ჩვენი ისედაც ერთი ციციქნა ტერიტორია. ახლა განვსაჯოთ — რა უფრო მნიშვნელოვანი და ღირებული იყო ჩვენთვის, იმ ფაბრიკებში დამზადებული საქონელი თუ სამუდამოდ უცხოისათვის მიცემული ქართული მიწა-წყალი?

ყური კარგად დამიგდა და განმიმარტე, რას ნიშნავს ის სიტყვები: **Никогда войско, временно укрощающее неприятеля или готовое только истребить его, не может так прочно обуздать и усмирить вражду, как народона-**

селение образованное и богатое, которое отеснит до крайних пределов варварские племена, или примером своим и обобщенностью выгод сольет их с собою в один состав плотный и неразрывный.

იმედი მაქვს ამის თარგმან ქართულად არ დაგჭირდება. რაც უნდა იყოს, რუსი პოეტის ცოლი იყავი და არასოდეს არ გეჭირდა რუსული. **Сольет в один состав плотный и неразрывный** ე. ი. ქართველები და რუსები შეერწყმოდნენ ერთმანეთს მჭიდროდ და განუყრელად. როგორ ფიქრობ, ვინ დარჩებოდა მოგებული ამ შერწყმისაგან?

შენის ნებართვით კიდევ გავიხსენებ გრიბოედოვ-ზაველეისკის გამოთქმას:

"Ничто не скрепит так твердо и нераздельно уз, соединяющих россиян с новым их согражданином по ю сторону Кавказа, как преследование взаимных и общих выгод. До сих пор русский заезжий чиновник мечтал только о повышении чина и не заботился о том, что было прежде его, что будет после, в том краю, который он посетил на короткое время. Он почитал Тифлис, или какой-либо другой город за Кавказом место добровольной ссыпки, которое желает как можно скорее оставить, чтобы возвратиться во свояси. Прибавим еще в отношении к чиновникам, приезжающим сюда на службу, что из них отличные истинными достоинствами лишаю свою родину талантов, усердия, которые они ей должны были нести в дань предпочтительно видам своей личности. Сознаемся, что Россия не имеет еще чрезмерного количества людей способных и образованных и наделяя ими колонии свои или зовованные ею иноплемennые провинции, она себе во вред истощается. С другой стороны выходы из России, заметные по отсутствию полезных и похвальных качеств, водворяют токмо безразличность, и без того уже глубоко вкорененную в Азии при необразованности народов, населяющих сию часть света... Компания в обширных занятиях своих привлечет к соучастию и займет, кроме выходцев русских и других европейцев, деятельность множества туземцев, всякого сословия, различных языков и разных исповеданий. Ничто в свете не может так скоро и действительно послужить к их сближению между собою..."

შერწყმუნა სწორედ ლაპარაკი, ეროვნული თვალსაზრისით, იმასაც გვახადლიან, ნიჭიერი ჩინოვნიკები თავად რუსეთს სჭირდება და ზოგჯერ ისინი იძულებულნი არიან აქაც ჩამოვიდნენ, რის

გამოც თურმე რუსეთი უძღურდება: მაშასადამე, მის პროექტს ეკონომიკური საფუძვლის შექმნა უნდოდა ამიერკავკასიის გასარუსებლად. ეს დღესავით ნათელია და გინდა დამარწმუნო, რომ კაცი, რომელსაც ამგვარი მიზანი ჰქონდა, 1832 წლის შეთქმულებაში ჩვენ გვითანაგრძობდა? მტერი არაა იმის მტერი. გვითანაგრძობდა კი არა და სულ მათრახებით აგვიჭრებოდა ზურგს. დამარწმუნე, არც შენ დაგინდობდა, მიუხედავად იმისა, რომ რუსებზე ისეთ შთაბეჭდილებას ახდენდი, როგორც იაკობ პოლონსკიმ აღწერა:

მე მას თბილისში შევხვდი და ვერც მოეწყვიტე თვალი, გაზაფხულს შემოდგომის ჩრდილი ეფინა მყრთალი. არც მოლხენილის, არც დაბინდულს სეგდის რიდით, მის ტურფა სახეს მუდამ ნათელი ედგა მშვიდი... თითქოს დიდებს მაძლი, ზედ რომ ეფინა მარად, სულის სიმშვიდეს მისას ეფარებოდა ფარად. — ან ფიქრს წარსულზე, ამ მის ყოვლის შემნდობელ სეგდას და იდეალის რწმენას, თან რომ ფარულად სდევდა.

შენი იდეალი და ალექსანდრე გრიბოედოვის იდეალი არ შეიძლება დაამხებოდეს ერთმანეთს. ეს იყო შენი საბედისწერო შეცდომა. სხვათა შორის, არც პაველ ზაველეისკის იდეალი. იგი პოლონელი იყო. სულ ორიოდვე წლით ადრე, 1832 წლის შეთქმულებამდე, სისხლში ჩაახრჩეს პოლონეთის აჯანყებაც. ამ საქმეში თავი ძალიან გამოიჩინა ჩვენში მთავარმმართველად ნამყოფმა, გრიბოედოვის კეთილისყოფელმა და მოყვარემ გრაფმა პასკევიჩმა. ის სისხლი ეძახდა ზაველეისკის შურისგებისაკენ და ამიტომ მონაწილეობდა ჩვენს შეთქმულებაში. გრიბოედოვი კი რუსი იყო და პასკევიჩზე არანაკლებ ცდილობდა რუსეთისათვის შეენარჩუნებინა პოლონეთიც და კავკასიაც. ასე რომ, ზაველეისკისა და მისი მეგობრბოდა საქმეს არ შევლის.

— შენ არ იფიქრო, რომ ჩემი სიყვარულისა და წარსულის დაცვა მინდა. არა. მე კარგად მესმის ჩემი პირადი პასუხისმგებლობაც და ჩემი ოჯახისაც. მაგრამ ისიც მესმის, რომ არა მარტო ჩვენი და ჩვენი მამების თაობა, არამედ მთელი საქართველო ჩიხში მოექცა. მე რომ რიგითი ქართველი არისტოკრატის ქალი ვყოფილიყავი, მაშინ არ ვიგრძნობდი პასუხისმგებლობას და არც სხვები მომიტყუებდნენ, მაგრამ მე შვილიშვილი ვარ გარსევან ჭაჭავაძისა და შვილი ალექსანდრე ჭაჭავაძის. ჩემი წინაპრების პასუხისმგებლობა მანვეს შრებზე და იგი მეტისმეტად მიძი-

მე ერთი ქალისათვის. პაპაჩემი ფიქრობდა, რომ დღის საქართველო საქმეს უკეთებდა საქართველოს, როცა რუსეთის იმპერატორებს კარი უტალახა საქართველო შეიერთოთ. ასევე იფიქრობოდა ბოლოს მამაჩემიც. მანაც ჩათვალა, რომ რუსეთის მფარველობა იყო ერთადერთი გზა საქართველოსთვის. თუმცა ის კი უნდა ვთქვა, რომ დროდადრო ეჭვი ეპარებოდა და თავში გაუფლებდა, რომ 1801 წელს საბედისწერო შეცდომა მოხდა. ასევე იყვნენ დაეჭვებული თუ დარწმუნებული სხვანაირი, ჩემი ეპოქის უკეთესი შვილი საქართველოსი: გრიგოლ ორბელიანი, ნიკოლოზ ბარათაშვილი, დიმიტრი ყიფიანი, პლატონ იოსელიანი, ალექსანდრე ორბელიანი და სხვანი... ყველა მათგანი ფიქრობდა საქართველოს რუსეთის იმპერიაში შესვლა სასურველი საქმე იყო და ამავე დროს ეჭვებუდით ეს. მე-19 საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველო გაორებული საქართველოა. ამ დროის საქართველოში მე არ გულუბნობ კაცი, რომელიც გულში ამ გაორებას არ ატარებდა. მეც ამ დროის შვილი ვარ და მეც გაორებული ვარ. მე თავსაც ვიცავ და იმ კაცსაც, ვის ხსოვნაც მთელი სიცოცხლე შევნირე. არ მინდა დავიჯერო, რომ გული მიეცევი ნებით თუ უნებლით მტერს. თუმცა, როგორც გაორებულს, ეს ეჭვი მეც გამეკნენლავს ჟამიდან ჟამზე. როგორც პიროვნებას, გრიბოედოვი არ შეიძლება ჩვენი მტერი ყოფილიყო, მაგრამ, როგორც რუსი ჩინოვნიკი, ვისაც მოვალეობა პირნათლად უნდა შესერულებინა, როგორც ჩანს, იყო დამშანი. ისიც გაორებული იყო და იმიტომ. მენ ჩვენს გაორებულობას იყენებ და კუთხეში გინდა მიგვიწყვილო. ისედაც მიმწყვედული ვართ. ჩვენ დრომ გამოგვიტანა განაჩენი და გვიტარა, რომ შორსმჭვრეტელნი არ ვყოფილვართ. ჟამის დინება ვერ ამოვიცანით. ის, რაც კარგი გვეგონა, ცუდი აღმოჩნდა. ის, რასაც მომავლისათვის ვაკეთებდით, მომავალმა უარყო. აქ შენ მართალი ხარ, მაგრამ წარსულის უარყოფა რომ არ შეიძლება? როგორც უნდა არ მოგწონდეს იგი, მაინც ხომ შენ წარსულია. როგორ გათავისუფლებდი მისინა?

— არავინ აპირებს წარსულისაგან გათავისუფლებას. წარსულისაგან თუ განთავისუფლდი, მაშინ სიცარიელე დარჩება. სიცარიელე უარესია, ვიდრე ცუდი წარსული. მე მხოლოდ სიმართლის მიგნება და ეჭვისაგან თავის დაღწევა მინდა. რა იყო სწორი და მართალი იმ თაობის ცხოვრებაში, რომელიც მე-19 საუკუნის საქართველოს წარმოადგენს და რა — არა. როგორ შეიძლება შეერთდეს და ერთ მთლიან წარმოადგენდეს თაობა, რომელიც 1932 წლის შეთქმულებამდე მონაწილეობდა და შამილსაც ებრძოდა და დღეს სტანში, ინგუშეთსა და საჩქნოში. განა შეიძლება ერთ ადგილას თავისუფლების ტრფიალი მეორე ადგილას თავისუფლებას ებრძოდეს? განა შე-

იძლება სენატის მოედანზე იმისათვის გამოხვიდე და ტყვიას შეეგებო, რომ ერთი ხალხისათვის თავისუფლება მოითხოვო, ხოლო სხვისათვის — გადაშენება? ნუთუ მრავალი საუკუნის წინათ იმიტომ ითქვა — არ არის ელანი და ბარბაროსი, — რომ ამ სიბრძნის მხრი განათლებულ მე-19 საუკუნეში ვერ გავიგოთ? ნუთუ ამის პასუხის სიკვდილის პირასაც ვერ მიიღებს ადამიანი?

— ადამიანი წიორნარი ვნება ბობოქრობს და ეის ძალუს გამოიცნოს, როდის რომელი გაედისძებს. როცა 1854 წლის ზაფხულში, შამილის კაცები თავს დაესხნენ წინანდალს და ჩემი ძმის დავითის ცოლ-შვილი ტყვედ წაასხეს დაესტანაში, მე შზად ვიყავი სათითაოდ ამომენციტა ყველა დაღესტნელი. მე, რომელსაც პასიზის დაეკვლავ არ შეშეძლო, მაშინ დიდი სიამოვნებით ამოვუდგებოდი გვერდით ლევან მელიქიშვილსა და გრიგოლ ორბელიანს და უმოწყალოდ გავეუფავედი ყველას. ოთხი თვის უმთავრესი სიკვდილი რომ შევიტყვეთ, მეც და კატინაც გიყვებ დავემგავსეთ. სულ არ გვიფიქრია იმაზე, რამ აიძულა შამილი ეს ჩაედინა. ჩვენ შოლოდ ჩვენსას ესტერიოდით. ჩვენმა მწუხარებამ გონიერება დახრდილა. ალბათ მამაკაცს კიდეც უფრო ძლიერ იპყრობს შურისგების გრძობა და ამის ბრალი თუა ის, რომ ჩვენები ასე ეგავებებებით ებრძოდნენ დაღესტნისა და საჩქაჩნის დიდ იმაშს. რაც ჩვენ იმათგან ტკივილი გვახსოვს, რბევა-ანიოცება, ძარცვა-გლეჯვა, როგორ გინდა ეს დაივიწყო. მართალი ბრძანდები, ჭკუა და გონიერება სიხოვად ჩვენც იმათ ამოვადგომოდით მთარში საერთო მტრის წინააღმდეგ, მაგრამ ძველი წყნის გახსენებამ დააბრმავა ჩვენი თვალი, პნელი გადააფარა ჩვენს გონებას. ასე დაგვადევს ჩვენ წარსული და თუ დიდი სიფხზნელ არ გამოიჩინე, ისეთ შეცდომას ჩაიდენ, რასაც ველარ გამოსასწორებ. მაგრამ მითხარი, როგორ უნდა შეინარჩუნო წინასწრობა, როცა შეიტყობ იმ პასუსს, რაც მაშინ შამილმა გამოგზავნა. ტყვეობა ყვანელი ჩემი ვაყი — ვეშაღდინი დამიბრუნეთო, მასთან ერთად ჩემი დისწული პამზადი, ავარიელი ალიბეგის შვილი — ხარასილაუ, პამზადის შვილი — შახისმაილი, მათთან ერთად სხვადასხვა დროს დატყვევებული 16 კაცი და ყველაფერ ამას ერთი მილიონი ვერცხლის ფულიც დაუპატეთო. როგორ უნდა გაგვეკეთებინა ეს? ჩემი ძმის ოჯახი განწირული იყო, მაგრამ იმპერატორი დათანხმდა შამილის მოთხოვნას და ტყვეების გაცვლა-გამოცვლა მოხდა.

— იმასაც ნუ დაივიწყებ, როგორი პატივით ექცეოდა შამილი დავით ჭავჭავაძის სახლობას. როგორ უფლიდნენ მათ.

— არ ვიციწყებ. მე, პირადად, არასოდეს წამომცდენია შამილის აუცი. მეტსაც ვიტყვი, მე-19 საუკუნის პირველ ნახევარში თუ ვინმეს ეთქმოდა კაცი და ვაჟკაცი, უპირველესი შამილი იყო. მე

შოლოდ იმისი თქმა მინდა, რომ არსებობს ისტორიული სიძულვილი, რომელსაც ვერცხვანობა ერევი.

იგი მუდამ გახსენებს თავს და, რაროც სამწუხაროც უნდა იყოს, სწორად ჩაგადენინებს საბედისწერო შეცდომას. ამ ისტორიულმა სიძულვილმა გვიბიძგა ჩვენ შამილისა და პანაჯევის წინააღმდეგ, რაც მისთვისაც უბედურების მომტანი აღმოჩნდა და ჩვენთვისაც. ვანა იმავე ისტორიულმა სიძულვილმა არ გვიბიძგა ჩვენ რუსეთის ცვლავებისაკენ? თურქებსაც და სპარსელებს ჩვენი სისხლი რომ არ ელვარათ, ჩვენ არ დავიწყებდით თავშესაფრის ძებნას და მშვიდად ვიცხოვრებდით მეზობლების გვერდით. ამიტომ უნდა ისწავლო, როგორ იცხოვრო მუხომელთან, თორემ ვინ იცის, ისტორიული სიძულვილი რას გადაგვიკიდებს. ჩემშიც დულდა ისტორიული სიძულვილი და რაც შეცდომა ჩამიდენია. სულ ამ ბოლმისაგან, როდის გათავისუფლდებით ჩვენ ამ ბოლმისაგან? ან ჩვენი მეზობლები როდის მიხვდებიან ამას? თუ ვერ მოვახერხებთ ამ ისტორიული სიძულვილისაგან გათავისუფლება ჩვენცა და მათაც, ჩვენი იცხოვრო ამ იქენებ. არც მათ დაადგებათ კარგი დღე. ეს ჩვენმა ისტორიამ დადასტურა. ჩემი უკანასკნელი საათის წინ სწორედ ამ ისტორიული სიძულვილისაგან გათავისუფლება მონდა ვუსურვო ჩემს ხალხსაც და ჩვენს მეზობლებსაც — თურქები იქენებთან ისინი თუ სპარსელები, სომხები თუ აზერბაიჯანელები, წრდილოკავკასიელები თუ სხვები.

— ჩვენ ახლა აღარაფრის შეცვლა აღარ შეგვიძლია, რადგან სადაც არის მარადისობას შევერწყით, სადაც აღარც სიყვარულს აქვს ფასი და აღარც სიძულვილს. ისლა დავგონებია, რომ უკანასკნელად მიგმართით ღმერთს, იქნებ ჩვენი ღალატის იმათ მინც ვაიგონონ, ვინც მინაზე ცოცხალი რჩება.

შენთან, უფალო, აღვიღე სული ჩემი. ვანი შენი, უფალო, მაუნენ მე და აღავნი შენი მასწავენ მე.

ცოდვათა სიჭაბუკისა და უმეცრებისა ჩემისათა ნუ მოისენიებ, წყალობითა შენითა მომიხსენე მე სიტკობისა შენისათვის, უფალო.

ვიდდილიათუ შორის არდილითა სიკვდილისათა, არა შემეშინოს მე ბორტისაგან, რამეთუ შენ ჩემ თანა ხარ; კვერთხმან შენმან და არაგანმან შენმან — ამით ნუგემინის — მცეს მე.

ნუ მიმიზიადე მე ცოდვლითა თანა და მოქმედითა თანა სიცრუესითა ნუ თანა-წარმწყმდე მე. რომელი იტყვიან მშვიდობასა მოყვასისა მათისა თანა, ხოლო უკეთურებასა — გულითა შინა მათთა.

მიცე მათი, უფალო, საქმეთა მათთაებრ და უკეთურებისამებრ საქმეთა მათთასა; საქმეთაებრ სულთა მათთასა მიცე მათ და მიაგე მისაგებელი მათი მათვე.

უსაჯეთი ობოლსა და გლახაკსა, მდაბალი და დავერდომილი განამართლეთ.
 განარინეთ გლახაკი და დავერდომილი და ხელთაგან ცოდვილისათა იხსენით იგი.
 გული ჩემი და ხორცი ჩემი იხარებდეს ღმრთისა მიმართ ცხოველსა, რამეთუ სირმანცა პოვა თავისა თვისისა სახლი და გვრიტმან ბუდე თვისი, სადა დაიხსნეს მართვეში თვისნი; საყუ-

რთხველი შენი, უფალო ძალთაო, მეუფეო ჩემო და ღმერთო ჩემო.
 უფალო ძალ არს ერისა თვისისა და შესავედრებელი არს ცხოვრებად ცხებულისა თვისისა.
 აცხონე, უფალო, ერი შენი და აყურთხე სამკვიდრებელი შენი და დანსყსენ და აღამაღლენ იგინი უკუნისამდე.
 ამინ!

მინანერი:

1986 წელს დარეჯანის სასახლის ეზოში მდებარე ფერისცვალების ეკლესიაში გაიხსნა კოტე მახარაძის ერთი მსახიობის თეატრი. თეატრმა პირველ სპექტაკლად აკაკი ბაქრაძის „ნილია ჭავჭავაძე“ წარმოადგინა. სპექტაკლს დიდი წარმატება ხვდა წილად.

ამავე თეატრში მ-ნი კოტეს თხოვნით აკაკი ბაქრაძე თავის ლექსებსაც კითხულობდა. ეკლესიის პატარა დარბაზი მოზღვავებულ მსმენელებს ვერ იტევდა. ამიტომ, ზშირად ლექსები რადიოფიციურული იყო ეზოში შეკრებილი ასობით ადამიანი ასე უსმენდა აკაკის საუბრებს საქართველოს ისტორიულ მისიასა თუ მრავალ სხვა საჭირობოროტო საკითხზე.

ერთ დღეს კოტე შვიდა ჩვენთან სახლში და აკაკის სთხოვა სოფიკო ჭიაურელისთვისაც რაიმე საინტერესო დაეწერა. თვითონვე შესთავაზა, კერძოდ ნინო ჭავჭავაძის და გრიბოედოვის სიყვარულზე გაუკეთე რამეო.

აკაკი დაპაპრდა. რამდენიმე თვის შემდეგ კოტემ მოაკითხა. აკაკიმ გადასცა მონოპიესა – „ნინო ჭავჭავაძის უკანასკნელი დამე“. მე უკვე წაკითხული მქონდა პიესა და კაკოს ვუთხარი: – თეატრს, ალბათ, ნინოსა და ალექსანდრე გრიბოედოვის რომანტიკულ სიყვარულზე უნდა პიესა. მევე რუსულადაც თარგმნიან და მოსკოვშიაც გამართავენ ვასტროლებს. შენ კი დაწერე პიესა რუს მოხელეზე, დიპლომატზე, რომელიც ამიერკავკასიასა და ირანში რუსულ პოლიტიკას ატარებდა და რუსულ საქმეს ემსახურებოდა, რისთვისაც ქართულ არისტოკრატიულ ოჯახთან დამოყვრება სჭირდებოდა. მან მშვენივრად გამოიყენა 16 წლის გოგონას გატაცება, თავდავიწყებული სიყვარული და სიმძელ შევიდა ალექსანდრე ჭავჭავაძის ოჯახში.

კაკომ გაიცინა – ენახოთ, ენახოთ, რას გვეტყვიანო.

დიდი დრო გავიდა. პასუხი არ იყო.

ასე ღიად დარჩა მაშინ ამ პიესის დადგმარდადგმის საკითხი.

2003 წლის მარტში, როცა ახლოვდებოდა კაკოს საიუმბილო თარიღი – დაბადებიდან 75 წელი, ამ პიესის დადგმა (დრო შეცვლილი იყო და მჯეროდა, სულ სხვა ჟღერადობა მიეცემოდა მას) შევთავაზე კიდევ ნინო ბურდულსა და ანდრო ჭიაურელს. მათ წაიკითხეს და მოეწონათ ნაწარმოები. დადგეს კიდევ ტელევიზიაში მე-9 არხზე.

შესანიშნავი იყო ნინო ბურდული ნინო ჭავჭავაძის როლში. ორი სახეობა მსახიობისა – სული და რეალური ქალი შესანიშნავად ერწყმოდა ერთმანეთს. სპექტაკლიც დიდებული გამოვიდა. ამას მოწმობდა ის უამრავი ზარი, რომელიც მის ჩვენებას მოჰყვა. ყველა აღნიშნავდა, რომ მათთვის სულ ახლებურად იყო გახსნილი გრიბოედოვისა და ნინოს სასიყვარულო თავდადასავალი.

პიესა ძირითადად ავტბული იყო გრიბოედოვის წერილებსა და ნინოს ჩანაწერებზე. გამოყენებული იყო გრიბოედოვის ლექსებიც. მეორე პლანი ყველასათვის ნათელი იყო.

კაკოს სიცოცხლეში რომ ენახა თავისი ნაწარმოების ასე სრულყოფილად დადგმა, გაუხარდებოდა.

ანდრო ჭიაურელი – რეჟისორი, ნინო ჭავჭავაძე – ნინო ბურდული – მშვენიერი წყვილი აღმოჩნდა სპექტაკლისათვის.

ცოტა ადრე მეც დადგი რადიოში ეს პიესა. რადიოს სპეციფიკამ მოითხოვა სხვა გმირების შეყვანა. ჩემს სპექტაკლში ძალიან კარგი იყო ნინო კობერიძე (ნინო ჭავჭავაძე) და ტრისტან ყველაიძე (გრიბოედოვი). ეს რადიოდადგმა ახლაც ინახება რადიოს ოქროს ფონდში.

მაშინ კი, როცა დაიწერა და ვისთვისაც დაიწერა ეს პიესა, დროს წინ უსწრებდა. ჯერ კიდევ ყოველ ჩვე-ნთაგანში მყარად იყო გამჭვდარი ერთხელ დამკვიდრებული ის ხედვა ამ ორი ადამიანის რომანტიკული სასიყვარულო ისტორიისა. ეს პიესა კი ანგრევდა ამ მოთხ და ალბათ, ამიტომაც არ შედგა მაშინ ეს სპექტაკლი.

ნელი რუსიშვილი-ბაძრაძე